

med sto in dvesto. V nasprotju s tem vlada med starejšimi napevi in besedili, ki štirivrstičnosti niso dosegli, popolna zamenljivost. Eno pesemsko besedilo lahko v svojih variantah privzame nekaj desetih različnih napevov, od katerih se vsak poje tudi na številne druge pesmi. Pri tem vse te pesmi veže le en skupen znak: ista metrična struktura verza.

Poleg te »promiskuitete«, ki velja na splošno za večino pesmi z dvovrstičnimi kiticami v napevu in besedilu, pa smo lahko ugotovili drug še presenetljivejši pojav.⁵ V nekaj precej starih razvojnih stopnjah, ki jim še ne moremo ugotoviti absolutnega datiranja, kaže večina pesmi z istim verznim metrom pravzaprav samo variante enega in istega napeva, ali recimo točneje, enega samega melodičnega tipa. To velja v Sloveniji npr. na splošno za pesmi v »daktilskih« šestericah, najsi imajo še tako različna besedila (npr. *Ncój je pa n lép večer, V kwošter bi rada šwa* itd.) ali pa za večino pesmi v staroslovanskih tridelnih osmercih s formulo *ann/an/ann* oz. $3/2/3$ (poleg prej navedene pesmi *Fantič je hodiw daleč v vas* npr. še *Prva je ura te noči, Bog je ustvaru zemljico, Stóji, stóji hribčék strman* itd.).

Ta pojav se zdi skrivnosten. Postal nam je razumljiv deloma šele v Reziji, ki kaže po vseh znakih neko zelo staro, celó izrazito arhaično stopnjo razvoja v glasbeni in besedni umetnosti. A ne le arhaično v oblikovnem pogledu, temveč tudi v živem življenju pesmi med ljudmi. Vse njihove lirične pesmi poznajo le en sam metrični model po vzorcu *Da hóra tá Čanínová*. Zato pa posamezen pevec dostikrat pozna en sam napev, nanj pa poje vsa besedila pesmi, ki jih pozna ali tudi še sproti improvizira. Tako se v kaki rezijanski vasi najde vsega skupaj le nekaj različnih napevov, ki so si v svoji melodični preprostosti med seboj nujno podobni, različnih pesemskih besedil pa sto in več.

Tak ali podoben je bil bržkone začetek tudi drugod. Podoben pa je povsod v Evropi tudi konec pesemske razvojne poti. Nekoč zelo dolga besedila, s po nekaj deset, sto verzov, se krčijo sčasoma vse bolj in bolj, dokler se ne omejijo v najnovejši dobi recimo na tri do štiri štirivrstične kitice, torej na skupno 12 do 16 vrstic. Napev pa se neprestano iz najprimitivnejše kratke faze razrašča vse bolj v bujno razvite in razmeroma dolge izrazite napeve, ob katerih se tudi ljudskim pevcem dandanes zdijo oni preprosti in krajši starejši napevi samo še dolgočasna lajna.

Berta Golob

Osnovna šola Preddvor

OD SLOVSTVENE ZGODOVINE K SLOVSTVENOESTETSKI VZGOJI

Zadnja leta je v osnovni šoli slovstveno zgodovino zamenjala slovstveno-estetska vzgoja. Pozitivistična metoda počasi odmira. Življenjepisni in bibliografski podatki dobivajo drugotni pomen. Važna postaja vsebina dela, še važnejša pa ideja.

⁵ V. Vodušek, The Correlation between Metrical Verse Structure, Rhythmical and Melodic Structure in Folk Songs; Journal of the International Folk Music Council, Vol. XII., 1960, Cambridge, England.

Med predmeti v šoli ni več razlike. Ne poznamo večvrednih in manjvrednih predmetov, glavnih in stranskih. To pa je treba razumeti tako, da imajo vsi predmeti tudi vzgojni značaj. V takem primeru lahko hodita likovna vzgoja in telovadba vstric z matematiko. Glasbena vzgoja podaja roko materinščini in podobno. Če pa gledamo v predmetu le izobraževalni prostor in neposredno življenjsko korist, začnemo pripogibati koleno najprej pred matematiko, nato pa pred tujim jezikom. Predmete z vzgojnega področja postavimo na stranski, pouk materinščine pa celo na slepi tir.

Med vsemi predmeti je na osnovni šoli pouk materinščine najbolj mnogostranski. Obsega jezikovni pouk in jezikovno vzgojo, književnost s slovstveno-estetsko vzgojo ter slovstveno teorijo, gojitev estetskega branja, pouk spisja, govorne vaje, temeljito obravnavo knjige (obvezno čtivo), filmsko vzgojo. Naštete prvine bi lahko vsaka zase predstavljale samostojen predmet. Če pomislimo ob predmetu še na učenca, moramo priznati, da ga obremenjujemo tudi z domačimi nalogami, jezikovnimi in spisnimi, in s tako imenovanim obveznim čtivom. Če bi se odrekli eni sami stvari, bi se ji odrekli na škodo celote, še najbolj pa na škodo samega učenca. Črtajmo iz predmeta jezikovni pouk ali spisje — otrok bo ostal nepismen, črtajmo branje — posledice so dovolj jasne, govorne vaje — učenec v javnem življenju ne bo upal odpreti ust ali pa se bo izražal v narečju, književnost — ostal bo gluhi in neobčutljiv za lepoto besede. S primeri bi lahko še nadaljevali.

Današnjega načina življenja ne moremo enačiti z življenjem spred desetih let, kako bi ga mogli enačiti z življenjem pred petdesetimi leti. Izobrazba postaja danes nujnost. Pri tem pa ostaja vzgoja prevečkrat le lepa beseda. Tako smo nespretni in neosveščeni, da prve ne znamo hkrati povezati z drugo. Ali bolj natančno povedano: pripravljeni smo izobraževati sebe in druge, o vzgoji pa nimamo niti jasnih predstav ali pa se vsaj ne zavedamo njene pomembnosti. Pa tudi če se je zavedamo, ostajamo največkrat le pasivni oblikovalci otrokovega čustvenega sveta.

Učni načrt je učitelja slovenskega jezika in učenca osnovne šole nekoliko razbremenil. Ne nalaga jima več pouka in učenja slovstvene zgodovine, ampak poudarja pomen slovstvenoestetske vzgoje. S tem je na osnovni šoli odpadel stari način poučevanja književnosti: obilica življenjepisnih in bibliografskih podatkov, ki predstavljajo za učenca — posebno za tistega, ki šolanja ne bo nadaljeval na srednji šoli — zares odvečno breme.

Premik od pouka slovstvene zgodovine k slovstvenoestetski vzgoji pa pomeni tudi spremenjeno metodo dela.

Učitelji slovenskega jezika imajo razen predpisanega učnega načrta še svoj podrobni učni načrt. Vanj vnašajo tudi prozne sestavke in pesmi, ki jih nameravajo obravnavati v posameznem razredu. Izbirajo jih po lastnem predudarku glede na imena avtorjev, ki jih za posamezni razred določa okvirni učni načrt. Žal pa veliko slavistov pozablja na smotrno urejenost učne knjige, to je Beril za 5., 6. in 7. razred. (Za 8. razred novega Berila še ni, staro pa prinaša izbor del v zaporedju po dobah.)

Berila, iztrgana iz čitanke brez logične oz. čustvene povezave, se mi za pomen slovstvenoestetske vzgoje zde izgubljena ali pa vsaj osiromašena.

Navajam primer učnega načrta, ki mi služi kot okvir za slovstvenoestetsko vzgojo v 6. in 7. razredu. Najprej za VI. razred: *September*: ljudska in umetna

pesem; basen, pravljica, pripovedka, bajka; J. TRDINA; berilo str. 5—31. — *Oktober*: pesmi in berila o jeseni; pravljice; Stritar: Kako sva z Levstikom krompir pekla, Jurčič: Kozlovska sodba v Višnji gori; F. LEVSTIK; b. str. 32—54. — *November*: berila in pesmi s socialnim motivom; M. KRANJEC; b. str. 106—130. — *December*: berila in pesmi s socialnim motivom, odlomki iz biografskih in avtobiografskih del; b. str. 135—139; 168. — *januar*: izseljenski motivi; KLOPČIČ: Mary se predstavi. *Februar*: ponavljanje, dopolnjevanje; pisatelj (pesnik) iz našega kraja (primer: Koseski, Detela, Mencinger, Valjavec...). — *Marec*: berila z zgodovinskim motivom, pesmi; A. AŠKERC, IVO ANDRIČ; b. str. 171—194. — *April*: berila o pomladi in živalih; F. ERJAVEC; b. str. 55—82. — *Maj*: Voranc: Prvi maj, Gregorčič: Soči, Bevk: Prvo pismo; berila in pesmi NOB; b. str. 200—227. — *Junij*: berila in pesmi z motivom NOB; b. str. 227; pesmi o šoli in počitnicah (iz različnih virov).

In primer za VII. razred:

September: iz ljudskega izročila; b. str. 5—10; 57; družinski motivi, str. 12—29; Finžgar, Stritar (informativno). — *Oktober*: vrednotenje življenja in umetnosti; b. str. 77—95; F. PREŠEREN. — *November*: Lirska tvornost; b. str. 97—103; 113; Kosovel, Kette (informativno). — *December*: kronika, povest, avtobiografija; b. str. 107, 117, 121; TAVČAR, JURČIČ, KOZAK. — *Januar*: Povodni mož in druge Prešernove pesmi (iz Poezij); PREŠEREN (nadaljevanje); pisatelj domačega kraja. — *Februar*: domoljubni motivi; b. str. 197—208; upor in svoboda, str. 112—243; JENKO, GREGORČIČ, NAZOR. — *Marec*: realisti: kmečki in socialni motivi; b. str. 128—176; Tavčar, KERSNIK, NUŠIČ. — *April*: zgodovinski motivi; b. str. 179—194; NJEGOŠ. — *Maj*: narava in kmečko delo; b. str. 30—75; BEVK, FINŽGAR. — *Junij*: upor in svoboda (nadaljevanje); b. str. 212—243; KOSMAČ, LALIČ.

Podobno si učni načrt zamišljam tudi za 5. razred, medtem ko naj bi učenci v 8. razredu spoznali tudi kronološko zaporedje slovstvenih obdobij ter glavne značilnosti dob. Obdobje realizma je mogoče učencem razložiti že v 7. razredu. Snov iz slovstvene teorije pa v tistem obsegu, kot je nakazana v opombah pod berili.

Pred leti je stal na prvem mestu pisatelj, zdaj stoji v ospredju problem. Zato se mi zdi potrebno prebrati čim več sestavkov, ki govorijo o isti temi. Učence pa zanima tudi avtor. Bolje povedano: sami se začno zanimati zanj. Potrebne podatke najdejo v učbeniku, v opombi pod berilom, ob razlagi, ob diafilmu ali kako drugače. Pouk je neprimerno bolj živahen, priložnosti za vzgojno usmerjanje pa resnično dovolj.

Pomembno se mi zdi tudi to, da je beseda prepuščena učencem, da po induktivni poti prihajajo do raznih spoznanj, da se zanimajo za obliko dela, da igraje razčlenjajo vsebino, da jih pritegne ideja, da sestavke med seboj primerjajo, ugotavljajo podobnosti in iščejo razlike, da se začno sami zanimati za avtorja, da se jim širi obzorje preko domače književnosti v tuje leposlovje in še marsikaj. Mislim na slog, jezik, ločila, zgradbo stavkov, razsežnost nakhonov ipd. Nič več nisem prepričana, da se sme v eni uri obravnavati eno samo berilo ali pesem. Lahko preberemo dve, pa tudi tri pesmi. Vse je odvisno od načina obravnave in od namena, ki ga hočemo doseči, pa še od same vsebine beril. Vedno bolj pomembno se mi dozdeva tiho branje, posebno kadar gre za

doživetje občutja. Učiteljevo »vzorno« branje začne učence počasi utrujati. Če pa učenci drug za drugim glasno bero, izginja lepota vsebine, ker vsi ne znajo gladko brati. Zato je potrebno že vnaprej premisliti, katero pesem bomo najprej prebrali mi, katero naj prebere učenec, ki je dober recitator, ali katero naj berejo sami zase.

Pomembno se mi zdi tudi to, da učnih ur ne začenjamo vedno enako in da pridemo pred učence vedno z novim problemom, takim, ki jih zanima. Togo napovedovanje učnega smotra jih zelo z dolgočasi. Mislim na takele uvode: danes se bomo učili o... Vsak dan jih namreč manj briga »o čem se bomo učili«. Pritegne pa njihovo pozornost prav vse, samo če znamo biti zanimivi. »Danes se bomo učili o indijskem pesniku Tagoreju.« Trije učenci dvignejo glave, vsi drugi pa se začno truditi, da bi učno uro čim bolj uspešno prespali. Tagore ali Prešeren, Tolstoj ali Stritar, zanje je to vseeno. Z dolgočasna šola. Večno ista pesem.

»Bi se vi v pozni starosti lotili slikarstva, Tri tisoč skladb, ali je to veliko ali malo? Bi vi hoteli s svojim denarjem sezidati šolo? Ali bi se marali odreči častnemu naslovu? Razumete tole misel: — Sončnico je bilo sram, da ima sorodnico cvetico brez imena. Sonce je vstalo, se nasmehljalo cvetici in reklo: kako se imaš, draga moja?

— Zgubila sem rosno kapljo, kliče roža jutranjemu nebu, ki je zgubilo vse svoje zvezde.

— Kdo prevzame mojo službo, je vprašalo zahajajoče sonce. Storila bom, kar bom mogla, Učenik moj, je odgovorila glinasta svetilka.«

Tako smo pritegnili k delu vse učence, ali pa vsaj večino. Problem je živ in zdaj pustimo, da ga rešujejo sami. Iz berila bomo prebrali Tagorejevo Pisateljevanje, potem pa po vrsti še vse tiste sestavke, ki govore o vrednotenju umetnosti, umetnikovem delu in njem samem (Orfej in Evridika, Resnična glasba, Njegov veliki dan, Orglar, Če k suknji gumb privežem si za silo, Apel in čevljar, Vzrok nezlatega veka, Čebelice pevcem letnih časov), za sklep ali pa za začetek pa Čašo nesmrtnosti.

S tem je krog sklenjen, problem pa razčiščen: Le čevlje sodi naj kopitar, Umetnost mora biti skromna in iskrena, V delih svojih živel sam boš večno.

Če književnost obravnavamo na tak način, učence tudi vzgajamo, izražajo pa se hkrati in v precejšnji meri iz lastnega zanimanja za snov. V čitanki berila niso ostala neprebrana. Otrokom so se dobro vtisnila v spomin. V novih čitankah so berila urejena tematsko in to bi skoraj morali upoštevati. Sestavljalci so nam hoteli olajšati delo. Treba je priznati, da so čitanke za peti, šesti in sedmi razred zelo dobre. (Ali ni žalostno, da o njih še nihče ni zapisal ne bele ne črne? Ne spominjam se, da bi bil te učbenike kdo ocenil.) — Če izbiramo iz njih berila brez vsakega merila, moramo priznati, da pojmujeemo literarno-estetsko vzgojo precej površno. Morda smo kljub temu veliko govorili o Prešernu. Nazadnje pa je važno le to, ali imajo učenci pesnika radi ali pa se ga uče samo iz strahu pred nezadostno oceno.

Čakamo na odlok, ki bo prepovedal prodajati Anteno, Zvitorepca, NN romane in podobno čtivo? Ne verjamem, da ga bomo pričakali. Ne spleča se p r e p o v e d o v a t i branje stripov. Spleča se pa vedno znova truditi in iskati novih poti, da bi učence navdušili za lepo knjigo.